

reice

recursos web per a la igualtat i la convivència

"Programa finançat pel Ministeri d'Educació, Cultura i Esport"

recursos web
per a la igualtat
i la convivència

ORIENTACIONS EN SITUACIONS D'ASSETJAMENT
ESCOLAR. ESPECIFICACIONS EN CAS D'ASSETJAMENT
PER LGTBIFÒBIA.

"Programa finançat pel Ministeri
d'Educació, Cultura i Esport"

FITXA DEL RECURS

ORIENTACIONS EN SITUACIONS D'ASSETJAMENT ESCOLAR

ESPECIFICACIONS EN CAS D'ASSETJAMENT PER LGTBI FÒBIA

1 JUSTIFICACIÓ

Aquest document pretén guiar l'aplicació del protocol d'actuació en situacions d'assetjament escolar quan estiga motivat per homofòbia, transfòbia o una falta de respecte cap a la diversitat sexual, familiar, i d'identitats o expressions de gènere (en endavant assetjament per LGTBI fòbia). Cal destacar, com s'estableix a l'informe d'EducaDiversa (2011), que l'assetjament per LGTBI fòbia té unes especificitats que fan que l'aplicació del protocol general ([Ordre 62/2014](#). Annex I) pugua resultar ineficaç en la majoria dels casos i, fins i tot, de vegades, agreujar la situació de vulnerabilitat de les víctimes.

Cal recordar que, en general, entre els factors que provoquen les situacions d'assetjament trobem el sexisme, el masclisme estructural, la percepció negativa de la diferència i la prevalença del sistema binari sexe-gènere. Aquests factors posen en risc la integritat de les persones trans o de les persones que són percebudes com a lesbianes, gais o bisexuals, i n'augmenta el risc de convertir-se en víctimes. I és que, com assenyalen Díaz-Aguado (2005) i Smith (2003), les possibilitats de patir assetjament a l'escola s'incrementen quan es pertany a col·lectius vulnerables, com és el cas del col·lectiu LGTBI.

La LGTBI fòbia està fortament instaurada en el sistema educatiu i en la nostra cultura. Es pot constatar que la LGTBI fòbia es percep com un problema des de fa relativament poc temps. Així com altres tipus de discriminacions sí que eren considerades com una xacra a eliminar (el masclisme, el racisme o la xenofòbia), les qüestions relacionades amb la diversitat sexual i d'identitats i expressions de gènere s'han considerat, fins fa molt poc, dins del marc d'allò opinable (encara són considerades així en alguns àmbits). Per exemple, manifestar-se en contra del matrimoni igualitari és considerada una opinió tan respectable com qualsevol altra. És molt significatiu que encara hui s'escolten opinions pseudocientífiques que aposten per l'ús de teràpies reparatives per a «curar» la transsexualitat o l'homosexualitat. I també que l'LGTBI fòbia continue instaurada en la legislació de molts països.

Aquestes circumstàncies perpetuen el rebuig a la diversitat sexual, familiar i de gènere, augmenten les actituds de LGTBfòbia, i fan que les persones LGBTI creguen que és una situació que han d'acceptar i viure-hi.

Aquesta situació té com a conseqüència dos agreujants, d'una banda, l'insult per orientació sexual està permanentment present en l'entorn. Encara que no es produïsquen insults concrets cap a la víctima de LGTBfòbia, aquesta és conscient de la censura existent i que la gravetat d'aquest tipus d'insults es troba minimitzada socialment.

Per un altre costat, la discriminació, l'assetjament o l'exclusió per raons d'orientació o identitat de gènere es produeixen o poden produir-se en tots els àmbits de la vida, fins i tot en el familiar. Davant el descobriment de l'assetjament escolar patit per un/a fill/a, el 9% va rebutjar a les víctimes i el 18% va ignorar el tema (FELGTB, 2013). Aquesta incomprensió per part de la família provoca o pot provocar greus conseqüències a la víctima, ja que en existir rebuig familiar, existeix 8 vegades més risc d'intents de suïcidi, 3 vegades més risc d'abús de drogues i 6 vegades més risc de depressió que en la resta d'adolescents (Caitlin Ryan, 2009).

Guasch afirma que *"les persones homosexuals poden ser insultades en qualsevol moment. Fins i tot abans de tenir consciència de la seua homosexualitat. D'aquesta manera l'LGBTfòbia s'inscriu en la base de l'ordre social"*. Aquest fet pot resultar dramàtic i ha de servir-nos per a la reflexió: el xiquet *marieta* és agredit, i insultat, sense tenir consciència real de si és homosexual.

El llenguatge constitueix la principal eina per a la construcció de la pròpia identitat i la relació amb els altres. El llenguatge mostra, a més, les desigualtats socials i les relacions de poder. No sorprèn, per tant, que el llenguatge LGTBfòbic siga la major causa d'estrès psicològic en la vida dels i les joves LGB (D'Augelli, 1996) i que la seua eradicació constituïska, per tant, un dels objectius clau per la construcció d'espais educatius segurs (Thurlow, 2001; Treadway i Yoakam, 1992).

És àmpliament conegut pel personal docent que les conductes d'assetjament no són fàcilment identificables i passen desapercebudes molt a sovint. Si l'adolescent que pateix assetjament no sol denunciar la situació de maltractament per vergonya o per por a represàlies, encara menys si l'assetjament es produeix per ser trans, lesbiana, gai, bisexual o "semblar-ho". Aquesta denúncia suposaria una "eixida de l'armari" forçada o ajudaria a estendre'n el rumor. Adolescents LGBTI pateixen el seu maltractament submergits en un doble silenci. Com es pot denunciar una situació d'assetjament per LGTBfòbia si aquest fet suposa confirmar o donar credibilitat a la informació que ha generat l'assetjament?

Una altra de les característiques específiques de l'assetjament LGTBfòbic és que l'alumne o l'alumna homosexual, bisexual o trans no sol comptar amb un grup d'iguals que li done suport quan està sent assetjat/da per tenir una identitat de gènere diferent o una orientació sexual que no és la majoritària. Açò no passa amb altres minories susceptibles de victimització com puga ser l'alumnat d'ètnia gitana, les persones immigrants o amb trets físics diferents. Cal destacar que, segons l'enquesta realitzada per l'entitat europea Dalia a l'estudi de 2016 *Counting the LGTB population*, el 14% de les persones entre 14 i 29 anys es consideren LGTB a Espanya. Açò genera un sentiment d'aïllament i solitud que pot agreujar la situació de la víctima.

Sabem que un factor fonamental en els processos d'assetjament escolar és el silenci de qui observa. En els casos d'LGTBfòbia la situació s'agreuja per por al contagi de l'estigma. Si un alumne defensa a un company immigrant o a una alumna amb sobrepès, tal vegada se l'acuse "d'amic dels immigrants" o "amic dels grossos", però si defensa una persona que és o sembla homosexual, directament se'l pot considerar també com a homosexual (S. Agustín, 2009) i convertir-se en víctima del mateix tipus d'atacs.

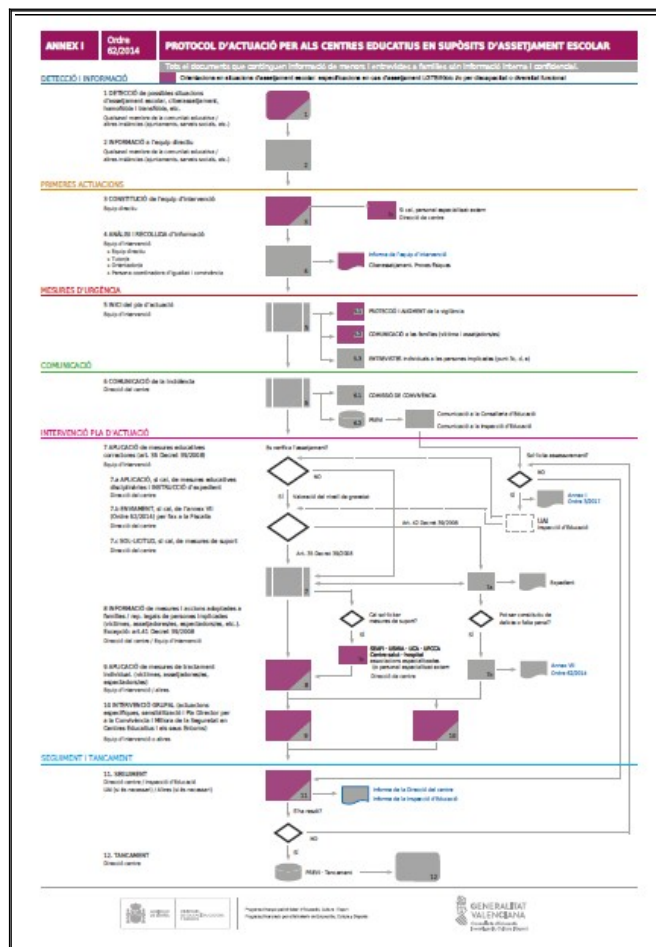
Hem de tenir en compte que aquest tipus d'assetjament es pot produir, fins i tot, abans de tenir consciència de quina és l'orientació sexual de la persona (intolerància per gènere) i que, a causa de la invisibilització de determinats models de família, també una persona heterosexual i cisgènere que tinga una relació propera amb alguna persona LGBTI (familiar, amiatat...) pot veure's afectada per aquest tipus d'assetjament.

PROCEDIMENT, ORIENTACIONS I MATERIALS

PROTOCOL D'ACTUACIÓ EN CASOS D'ASSETJAMENT I CIBERASSETJAMENT

Annex I. Ordre 62/2014, del 28 de juliol

2 ORIENTACIONS PER A L'APLICACIÓ DEL PROTOCOL PER ASSETJAMENT LGTB

2.1 DETECCIÓ I COMUNICACIÓ

Cal destacar que per a poder detectar quan es fa necessària l'aplicació d'aquesta modificació i quan no, resulta fonamental manejar amb fluïdesa els conceptes relacionats amb la diversitat sexual, d'identitats i expressions de gènere i saber intervindre en situacions d'LGTFBfòbia. Per tant, es recomana que qui participe en l'aplicació dels protocols d'assetjament escolar tinga formació específica sobre el tema. Així mateix s'aconsella la revisió del glossari de termes del [protocol d'acompanyament a la identitat de gènere](#) en centres educatius i la guia [Abrazar la diversidad](#) per a una millor capacitat de detecció.

D'altra banda, hem de tenir en compte que aquesta adaptació s'aplicarà no solament quan la víctima confirme que és LGTFB, sinó també quan «ho sembla», és a dir, quan la gent ho pense (siga veritable o no), quan manifeste una expressió o identitat de gènere no normativa, o tinga vincles amb persones LGTFB en el seu context més proper.

Alguns exemples de situacions o expressions entre l'alumnat que ens poden fer reflexionar sobre la necessitat d'aplicar el protocol d'assetjament amb aquestes especificacions:

Algunes situacions:

- Un alumne sense característiques destacables pateix assetjament. Té una mare cisgènere i una altra trans.
- A la reunió de famílies detectem que un alumne o alumna té dos pares o dues mares.
- Una alumna (no heterosexual) ens comunica que de vegades es claven amb ella, encara que li lleva importància.

Comentaris i expressions:

- "Profe, és que l'alumna "X" s'encabota a fer coses de xics".
- "L'enganxarem l'altre dia agafat de la mà d'un xic al parc".
- "No, si no passa res, només l'hem tret del grup de WhatsApp perquè ja no ens cau bé (a una xica trans)".
- "Ell diu que no, però la gent diu que és marieta"

Cal tenir present que l'adaptació del protocol d'assetjament escolar no ha de partir de cap certesa. N'hi ha prou amb tenir indicis per a iniciar-lo, i en cas d'haver fet una valoració que no s'ajuste a la realitat, coneguda amb posterioritat, sempre podrem acollir-nos a l'adaptació del protocol que s'ajuste millor a aquesta nova circumstància.

D'altra banda hem de considerar que, davant una situació dubtosa, sempre podem establir un paral·lelisme relacionat amb una altra forma de discriminació (racisme, masclisme...) per a aclarir si és LGTFBfòbia o no. També podem analitzar els antecedents i context de víctima i agressors. Si el dubte persisteix, sempre podem consultar a professionals o entitats amb experiència en aquest àmbit d'actuació.

Exemple:

"Sí que li he dit marieta, però no amb aquell sentit". És un cas probable d'assetjament per LGTFBfòbia.

Davant el dubte de si es tracta d'un indici confirmatori d'LGTBIfòbia, o no, podem plantejar-nos les següents qüestions. L'alumne usa habitualment la paraula *marieta* per a referir-se a altres persones? L'ús d'aquest terme (o similars) en aquest cas té una connotació negativa? L'alumne dirigeix l'insult a altres xics que tenen una expressió de gènere diferent a la de la víctima? Si en comptes de *marieta*, haguera dit *puta* a una xica, o *moro de merda* a un company, seria qualificat de masclisme o racisme i s'hi actuaria? No podem passar per alt, per tant, els insults homòfobs i hem d'actuar-hi amb responsabilitat. Per a finalitzar aquest punt, cal recordar que, segons l'estudi *Acoso escolar lgbfóbico. Implicaciones y estrategias para combatirlo* de la Universitat de Granada, la violència verbal és quantitativament la més significativa, seguida del rebuig i exclusió de qui no encaixa en els models de sexualitat dominant, i en últim lloc, les agressions físiques, que representen entre un 5% i un 12% dels casos. Si bé és cert que aquestes últimes són proporcionalment minoritàries, l'aïllament social, les burles, a la cara o a l'esquena, o fins i tot a través de les xarxes socials, són molt més habituals i constitueixen formes d'assetjament per LGTBIfòbia tan greus com les agressions físiques.

2.2 PRIMERES ACTUACIONS

En la fase d'anàlisi i recollida d'informació es recaptarà aquella que siga rellevant respecte al cas que ens ocupa. A més de tot el ja s'ha assenyalat, caldrà indagar el context familiar a fi de valorar una possible reacció de rebuig davant aquesta realitat.

El protocol sempre ha de ser una eina per a millorar la situació de la víctima. La gestió d'una informació errònia o inadequada relacionada amb una qüestió tan sensible com l'orientació sexual o la identitat de gènere pot multiplicar el patiment en comptes d'alleujar-lo.

No suposarà un conflicte en la gestió de la informació els casos en què l'assetjament es produïska perquè la família és LGBTI, per exemple, una família homoparental, una família amb germanes o germans lesbianes o gais visibles, o amb un progenitor trans.

En canvi, en els casos en què hi haja certesa que la víctima és una persona LGBTI o ho parega (a ulls de qui assetge), el maneig d'informació sensible haurà de ser exquisit i no s'haurà de perdre de vista la necessitat primària de garantir el benestar de la víctima per damunt de qualsevol altra circumstància.

Exemple:

En un cas de maltractament infantil, informariem la família abans de tindre la certesa que el maltractament no es produeix en el mateix nucli familiar? Evidentment NO, i tal com estableix el protocol específic, cal prioritzar el benestar de la víctima a la informació a la família. Actuarem de forma anàloga davant el risc de rebuig per part de la família en els casos d'assetjament per LGTBIfòbia.

2.3 MESURES D'URGÈNCIA

Les mesures d'urgència han de ser ràpides, però mai a canvi de perjudicar la situació de la víctima. Per això, amb el seu consentiment, es pot recórrer a personal expert i a entitats especialitzades i amb experiència en l'acompanyament d'aquest tipus de casos, sobretot en els seus inicis, on la pressa pot portar-nos a provocar danys difícils de reparar.

Davant qualsevol tipus de dubte hem de plantejar-nos: aquesta informació és essencial per al procés? La comunicació d'aquesta informació pot empitjorar la situació de la víctima? En qualsevol cas, i davant el risc de discriminació intrafamiliar, amb conseqüències negatives per a la víctima, s'evitarà fer referència a l'orientació sexual o identitat de gènere de la víctima a l'hora de comunicar una situació d'assetjament escolar per LGTBIfòbia. Recordem que l'adaptació del protocol no s'aplica per l'existència d'alumnat LGTBI a les aules sinó per l'existència d'alumnat LGTBIfòbic que assetja a les aules.

Exemple:

Analitzem aquests dos enfocaments davant un mateix fet, un possible cas de violència de gènere: "Hem iniciat el protocol d'actuació perquè la seua filla és una dona", enfront de, "Hem iniciat el protocol d'actuació perquè la seua filla està patint assetjament per part d'un company".

En la primera situació es transmet que el protocol s'inicia per una característica de la víctima, mentre que en el segon, que el protocol s'inicia perquè és víctima d'agressions o violència per part de tercers.

A més, en la fase d'entrevistes haurem de posar especial atenció tant en la fase de comunicació amb les famílies com a l'hora d'abordar l'entrevista amb la víctima.

2.4 COMUNICACIÓ

Se seguiran els mateixos passos que en qualsevol altre cas, sense perdre de vista la necessitat de preservar el dret a la intimitat de la víctima pel que fa a la seua identitat de gènere i/o la seua orientació sexual.

2.5 INTERVENCIÓ

En el moment de valorar si el fet esdevingut és constitutiu de delicte, hem de prendre consciència de les dades que llança l'últim [informe sobre els delictes d'odi del Ministeri de l'Interior](#), on la LGTBIfòbia està inclosa com una de les causes que desencadenen aquest tipus de delictes. L'any 2016, de fet, van augmentar els delictes d'odi per motius de discapacitat, orientació sexual i per qüestions de sexe-gènere en cinc comunitats autònomes, entre les quals la Comunitat Valenciana, que apareix en cinquena posició quant al nombre total d'incidents detectats.

També en 2014 el Ministeri de l'Interior va assenyalar els menors com a "grup de risc", susceptible de patir delictes d'odi, i encara que la quantitat de víctimes menors d'edat s'ha reduït en aquest temps, el 13,7% dels delictes d'odi denunciats han tingut com a víctima persones menors d'edat i un 5,4% dels delictes d'odi denunciats han sigut comesos per menors.

I tot plegat en un context, com ressalta la FRA (Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea), en què es denuncien menys del 20% dels delictes d'odi comesos relacionats amb l'LGTBIfòbia.

És per això que cal lliurar-nos de prejudicis i assumir que un/a menor pot ser responsable d'un delicte en el context de l'assetjament per LGTBIfòbia. En aquests casos, les oportunitats de reinserció de les persones agressores no s'haurien d'anteposar a la restitució del dany causat a les víctimes.

Respecte a les mesures a implementar:

Segons s'estableix en l'article 42 del Decret 39/2008, en la fase d'intervenció, no serà necessari calibrar el nivell de gravetat a l'hora d'establir les mesures educatives a implementar. S'aplicaran tant mesures

educatives correctores com disciplinàries, atés el component sexista de l'LGTBfòbia (Art. 42 [Decret 39/2008](#), apartat c).

L'èxit de l'actuació raurà en una intervenció múltiple que comporte mesures educatives que reparen la situació de la víctima, però també la intervenció sobre qui agredeix i de les persones espectadores. Totes les persones involucrades cobren rellevància a l'hora d'una intervenció pedagògica, reparadora o reeducadora i haurem de tindre molt presents les reflexions desenvolupades a la introducció d'aquestes indicacions.

Atés que el 44% del professorat que no intervé en conflictes per LGTBIfòbia, i actua així per falta de formació o de seguretat en el tractament del tema (Pichardo, 2013), hem d'insistir en la necessitat de formar-se adequadament en diversitat sexual, familiar i d'identitats i expressions de gènere, sobretot per a aquelles persones que hagen de realitzar i supervisar aquestes intervencions. Aquestes actuacions es poden complementar amb la col·laboració i assessorament d'entitats i professionals amb experiència en aquest àmbit.

2.6 SEGUIMENT I TANCAMENT

En aquest punt no són necessàries mesures especials més enllà de tenir presents les especificitats esmentades a l'inici d'aquest document.

3 REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I WEBGRAFIA

Avilés, J.M. Bullying, *Intimidación y maltrato entre el alumnado*. STEE-EILAS, Bilbao, 2003.

https://es.slideshare.net/Lalvmun/bullying-intimidacin-y-maltrato-entre-el-alumnado-j-maria-avils-martnez?qid=6594d70c-b8e5-40f2-b734-e094ec3d8fff&v=&b=&from_search=1

Avilés, J.M. i Monjas, I., *Estudio de incidencia de la intimidación y el maltrato entre iguales en la Educación Secundaria. Obligatoria mediante el cuestionario CIMEI*, Anales de Psicología, 2005.

http://zaharra.steilas.eus/dok/arloak/lan_osasuna/gaiak/Bullying/ARTICULO%20BULLYING%20ANALES%20DE%20PSICOLOGIA%2004-21_1.pdf

Díaz-Aguado, M.J., *El acoso escolar y la prevención de la violencia desde la familia*, Dirección general de familia, Comunitat de Madrid, 2006.

https://www.researchgate.net/publication/277566609_El_acoso_escolar_y_la_prevencion_de_la_violencia_desde_la_familia

Agustín, S., *Diversidad sexual en las aulas. Evitar el bullying o acoso homofóbico*. Cuaderno Plural núm. 2, Fundación Triángulo, 2009.

http://ceip.edu.uy/IFS/documentos/2015/sexual/materiales/Aula_PLURAL.pdf

Counting the LGTB population, Dalia Research, 2016.

<https://daliaresearch.com/counting-the-lgbt-population-6-of-europeans-identify-as-lgbt/>

Caitlin Ryan, *Niños saludables con el apoyo familiar. Ayuda para familias con hijos e hijas lesbianas, gays, bisexuales y transgénero*, San Francisco State University, 2009.

https://cchealth.org/topics/lgbtq/pdf/supportive_families_es.pdf

Bullying homofóbico, Educadiversa.org, 2011.

http://www.educadiversa.org/index.php?option=com_content&view=article&id=181:educadiversa&catid=45:informe&Itemid=85

Gloria Álvarez Bernardo, Adrián Salvador Lara Garrido, Ana Belén García Berbén. *Acoso escolar lgbfóbico. Implicaciones y estrategias para combatirlo*, Universidad de Granada, 2017.

<http://lambdavalencia.org/novaweb/wp-content/uploads/2017/12/2017-hachetetepe-n15-Universidad-de-Cadiz.pdf>

Homofobia en el sistema educativo. Investigación pluridisciplinar sobre la percepción que los adolescentes escolarizados tienen sobre la homosexualidad, las situaciones de acoso que viven los estudiantes LGTB, y las respuestas de la Comunidad Educativa ante el problema de la homofobia, FELGTB, 2013.

<http://www.felgtb.org/rs/466/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/807/filename/homofobia-en-el-sistema-educativo.pdf>

J.I.Pichardo. *Diversidad sexual y convivencia: Una oportunidad educativa*, Universitat Complutense de Madrid, 2013.

<http://www.felgtb.org/rs/3660/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/234/filename/informe-final-diversidad-y-convivencia.pdf>

J.I. Pichardo. (coord.). *Abrazar la diversidad. Propuestas para una educación libre de acoso homofóbico y transfóbico*. Institut de la dona i per a la igualtat d'oportunitats. Ministeri d'Educació, cultura i esport. 2015.

[http://www.inmujer.gob.es/actualidad/NovedadesNuevas/docs/2015/Abrazar la diversidad.pdf](http://www.inmujer.gob.es/actualidad/NovedadesNuevas/docs/2015/Abrazar_la_diversidad.pdf)

Delitos de odio por orientación sexual e identidad de género, Observatorio redes contra el odio, FELGTB, 2015.

Informe del Ministerio de l'Interior. Incidentes relacionats amb els delictes d'odi a Espanya. Ministeri de l'Interior, 2016. <http://lambdavalencia.org/informe-2016-sobre-incidentes-relacionats-amb-els-delictes-dodi-a-espanya/>